

Din ve Bilim
Muş Alparslan Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi Dergisi

Din ve Bilim – Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi
Region and Science - Journal of Muş Alparslan University Faculty of Islamic Sciences
e-ISSN: 2667-7717 Haziran/June 2024, 7(1): 105-108

Mustafa Sağlam, *Tefsirde Anlam Kırılmaları*, Fecr Yayınevi, 2022

Mustafa Sağlam, *Fractures in Meaning in Tafsir*, Fecr Yayınevi, 2022

Muhammed Şevki SARI

İlçe Vaizi, Diyanet İşleri Başkanlığı
District Preacher, Directorate of Religious Affairs
Nevşehir /Türkiye
hafiz_38@msn.com
ORCID: 0009-0003-3413-9553

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Kitap İncelemesi / Book Review
Geliş Tarihi / Date Received: 30 Nisan / April 2024
Kabul Tarihi / Date Accepted: 18 Mayıs / May 2024
Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2024
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June
DOI: <https://doi.org/10.47145/dinbil.1476201>

Atıf / Citation: Sarı Muhammed Şevki. “Mustafa Sağlam, *Tefsirde Anlam Kırılmaları*, Fecr Yayınevi, 2022”. *Din ve Bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 7/1 (Haziran 2024): 105-108. doi: <https://doi.org/10.47145/dinbil.1476201>

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism was detected.

web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dinbil> | **mailto:** dinbil@alparslan.edu.tr

Published by Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Muş Alparslan University,
Faculty of Islamic Sciences, Muş, 49250 Turkey.

Kitap İncelemesi

Mustafa Sağlam, *Tefsirde Anlam Kırılmaları*, Fecr Yayınevi, 2022

Vahy'in nüzûlünden itibaren Kur'an'ı Kerim anlama faaliyetinin merkezinde olmuştur. Yaşadığı dönemde Kur'an ayetlerinin ne kastettiklerini anlama ihtiyacına Hz. Peygamber tek otorite olarak cevap vermiştir. Sahâbeden itibaren günümüze kadar olan süreçte ise gerek Kur'an'ın dilsel özellikleri, kıraat farklılıkları, çokanlamlılık, gramatik özellikler, muhkem, müteşâbih gibi sebepler gerekse de yaşanan siyasi gelişmeler, itikadi ve fikhî ayrışmalar Kur'an'ın yorumlanmasında birtakım farklılıklara sebep olmuştur. Buna ilaveten müfessirlerin farklı ilim ve becerileri, siyasal otoriteyle olan münasebetleri ve hepsinden önemlisi aidiyet duygusu gibi bazı özellikler, onları ayetleri yorumlamada farklı yaklaşımlar ortaya koymaya sevk etmiştir. Yazar, tefsirlere yansıyan bu farklı görüşlerin tarihsel arka planının izini sürmüştür.

Çalışmanın içeriğine geçmeden önce bu kitabın oluşum sürecine değinilmelidir. Bu eser Sağlam'ın da önsöz kısmında ifade ettiği üzere kendisinin 2020 yılında Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırladığı "*Tefsirlerdeki Farklı Görüşlerin Arka Planı ve Kur'an'ın Anlaşılmasına Yansımaları*" başlıklı doktora tezinin kısmen değiştirilerek yayımlanmış şeklidir. (s. 15)

Dört bölümden oluşan kitabın önsöz'ünde eserin ortaya çıkış hikayesi ve yararlanan mealler zikredilir. Giriş'te çalışmanın konusu, önemi, amacı, kaynakları, yöntemi ve çalışmada başvuru olan tefsirlerin kapsam ve sınırları belirtilir. Birinci bölümde Kur'an'ın anlaşılmasıyla ilgili bazı meseleler ve yorumda farklılık konuları üzerinde durulur. İkinci bölümde tefsirlerdeki farklı görüşlerin dilsel ve bağlamsal nedenleri ele alınır. Üçüncü bölümde yorumda meydana gelen yaklaşım farklılıklarının ana nedeni olarak siyasî, itikâdî ve fikhî kabuller zikredilir. Dördüncü bölümde ise anlam değişimlerinde etkili olan ilmî ve dönemselsel sebepler ele alınır. (s. 20)

Giriş kısmında Yazar, Kur'an'ın ilk muhatapları olan sahâbenin Hz. Peygamberden öğrendikleri ile günümüz insanının anladığı şeyin aynı olup olmadığını sorgulayarak başlar. Bu soru kitabın üzerine oturduğu zemini anlamak açısından önemlidir. Bu soru çerçevesinde yazar bu eserinde 150'ye yakın ayetin tarihsel arka planını araştırmış, yararlandığı tefsir kaynaklarını da zikretmiştir. Söz konusu ayetlerle ilgili sahâbe ve tâbiîn müfessirlerinin yorumlarını öğrenebilmek için hicrî 2. asır müelliflerinden Mukâtil b. Süleyman'ın (ö. 150/767) *Tefsîru Mukâtil*'inden başlayarak konuyla ilgili ilk dönem kaynaklarını taradığını ifade eder. Belli bir kronolojiyle İbn Âşûr'un (ö. 1973) *et-Tahrîr ve't-tenvîr*'ine kadar pek çok tefsirden de istifâde ettiğini belirtir. (s. 34)

Eserin birinci bölümünde Kur'an'ın anlaşılmasıyla ilgili hazırlık bilgilerinden bahsedilerek İlâhî Kelâm'ın anlaşılması ve yorumlanmasında özelliğin devreye girme ihtimalinin her zaman mümkün olduğu ifade edilir. Mevsukiyet yönüyle sağlam bir şekilde Hz. Peygamber'den gelen bilgiler dışında bütün değerlendirme ve yorumların çok değerli kabul edilmekle birlikte neticede bir yorum olduğu gerçeği belirtilir. Bu bölümde ele alınan konulardan biri de Kur'an'ın tefsir edilmesine ihtiyaç duyulduğu görüşüdür. Bunun temel sebebi nüzûlünden günümüze insan unsuru ve Kur'an'ın kendine has birtakım özellikleri olarak zikredilir. İnsanların fikrî gelişim sürecinde edindiği bilgi birikimleri ve kavrayış biçimleri farklı olduğundan anlayış ve yorumlarının da farklı olabileceği düşüncesi hakimdir. Temel argüman olarak müfessirlerin kişisel özellikleri, yaşadıkları dönem, içinde buldukları coğrafya, yetişme şartları, mezhebî mensûbiyetleri gibi nedenler görüş ve eğilimlerinde etkili olan unsurlar olarak belirtilir. Yukarıda ifade edilen Kur'an'ın kendine has birtakım özelliklerinin yoruma etkisi konusunda ise Yazar, Kur'an'ın metin yapısının çoklu yaklaşımlara açık olması, muhkem, müteşâbih, anlam kayması, anlam daralması, anlam genişlemesi vb. sebeplerin yorumda farklılığa sebep olduğunu ifade eder.

İkinci bölümde tefsirlerdeki farklı görüşlerin dilsel ve bağlamsal nedenleri başlığı altında kelime, terkip, cümlelerdeki çok anlamlılık, sözdizimi açısından metnin farklı ihtimallere açık olması, deyimsele anlamların, sanatlı ifadelerin nasıl yorumlanacağı ve bazı lafızlara yüklenen anlamların yoruma etkisini

ele alır. Ayrıca kıraat farklılıkları, nüzûl ortamındaki asıl mananın tayin edilmeyişi ve ayetin muhatabının bilinmeyişiinden kaynaklanan nedenler üzerinde durur. Bu bölümün ikinci başlığında ise metin içi bağlam ve dış bağlamın yoruma etkileri, örnekler üzerinde değerlendirilir. Bu iki kavram üzerinde biraz durulmasında yarar vardır. Metin içi bağlamda ele alınan Bakara 2/143. ayetindeki “ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ ” lafzının ne anlama geldiğiyle ilgili görüş farklılıklarını ele alarak ayetin bağlamı çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği vurgulanır. Böyle olmadığı durumlarda ayetin kastettiği mana bağlamından kopararak başka başka yerlere götürüldüğü ifade edilir. (s. 162) Dış bağlamla ilgili olarak ise Arapların sosyal, kültürel, siyasî, ve dinî dünyalarını anlayabilmek için tarihi bağlama vâkif olmak gerektiği ve bunun Kur’an’ın anlaşılmasında göz ardı edilmemesi gereken bir prensip olduğu üzerinde durulur. Konuyla ilgili Bakara 2/14. Ayette geçen “şeyâfîn” lafzının anlaşılması örnek verilir. Buradaki ifadenin şeytan ruhlu, şeytan tabiatlı, inancı bozuk kimseler hakkında kullanıldığına işaret olduğu ifade edilir. Bundan da münafıklar ve münafıkların kışkırttığı Yahudiler olduğu zikredilir. (s. 183) Şüphesiz örneklerin çokluğu ve değerlendirmeler okuyucuyu teoriden pratiğe taşıma amacından kaynaklanmaktadır.

Üçüncü bölüm fıkhi temelli kabullerin yol açtığı farklı anlayışlar ile itikâdî ve siyasî kabullerin yol açtığı farklı anlayışlar başlıkları altında incelenir. (s. 199) Çalışmada ele alınan her bir ayet için ilk dönem tefsirlerinden geniş ölçüde yararlanılmıştır. Bundan maksatın ise ayetlerin bu tefsirlerde nasıl anlaşıldığının ortaya konması ve hangi süreçten itibaren fikhî, kalâmî, mezhebî, siyasî delil olarak kullanılmaya başlandığının tespit edilmesidir. Bu bölümde ayetlerin bir tefsirden diğerine nasıl intikal ettiği ve nereden itibaren sistemleşmeye başladığı konuları üzerinde durulmuştur. Bütün bu farklı yaklaşımlar üzerine de sürecin analizi yapılarak bir sonuca varılmaya çalışılmıştır. Öte yandan fikhî tefsirlerin ortaya çıktıkları dönem itibariyle insanların sorunlarını çözmeyi amaçladıkları bununla birlikte zaman içerisinde mezhep taassubunun sıklıkla görüldüğü eserler haline geldiği ifade edilir. Böyle bir taassubun en önemli sebeplerinden biri, mezheplerin kendi görüşlerinin nihai kanaat olarak görülmesi ve taklit edilmek istenmesidir.

Fikhî temelli kabullerin yol açtığı farklı anlayışlar ve yoruma etkisi başlığı altında incelenen kadının şahitliği, müt’a nikahı, çok evlilik gibi konular en ince ilmî araştırmalarla irdelenir. Mezhebî aidiyet ve siyasî kabulden kaynaklanan anlayışların yoruma etkisi başlığı altında ele alınan “ilim sahipleri ve ülû'l-emr” gibi konular derinlemesine bir araştırmayla ele alınmıştır. Bu konuların araştırılmasını, incelenmesini değerli kılan unsurlardan birisi de bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmiş olmalarıdır. Bu ayetlerin kelimeler, fıkıh, belağat gibi birçok ilim dalını ilgilendiriyor olması, bu konuları araştırmanın zorluğunu ortaya koyan diğer bir unsurdur. İlk Tefsirlerden günümüze kadar belli bir konunun izini sürmek, araştırmak, incelemek ve nihayetinde bir sonuca varmak takdir edilir ki kolay bir iş değildir. Neresinden bakılırsa bakılsın ele alınan konuların uzun yıllar süren bir çalışmadan elde edilmiş bir hazine mesabesinde olduğu aşikârdır.

Dördüncü bölümde ise tasavvufi geleneğin bir parçası olarak kavramların anlamlarının genişletilmesi ya da daraltılması yoluyla yorumu farklılaşan ayetlerden, çağdaş söylemin etkisiyle farklı yorumlanan ayetlerden ve dönemsel sosyolojik gelişmelerin yoruma etkisinden bahsedilmiştir. Tespit edilen konu başlıkları ya da ayetler çerçevesinde müfessirlerin yorumları kronolojik olarak alınarak anlam kırılmalarının nerede oluştuğu ve hangi sâiklerle meydana geldiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise günümüze kadar geçen süreç içerisinde gerek Kur’an’ın kendisinden kaynaklanan gerekse de başka nedenlerden dolayı hicrî I. asırdan itibaren başlayan bu farklı anlama ve yorumlama biçimlerinin daha sonraki süreçte mezhep adıyla kurumsallaştığı ifade edilir. Eserde ayetlere yaklaşım biçimi itibariyle değişik düşüncelerin meydana gelişiyle ilgili yorum farklılıklarının sadece bir döneme hasredilemeyeceğinden bir dönemlendirme yapılmadığı ifade edilir. Kur’an tefsirinde yapılması gerekenin ilahi vahyin ilk muhatapları olan sahâbenin esas alınarak farklı yaklaşımların buna göre değerlendirilmesi gerektiği ifade edilir.

Son olarak çalışmanın güçlü ve zayıf olarak değerlendirdiğimiz yönlerine değinilmelidir. Eserin güçlü yönlerini şöyle değerlendirebiliriz; ele alınan meselelerin çok sayıda kaynaktan istifade edilerek sunulması, teorinin mümkün mertebede pratiğe dökülme çabası takdire şayandır. Ayrıca mevcut akademik birikimden istifade edilmesi de kitabın zenginleşmesini sağlamıştır. Yine bu doğrultuda takdiri hak eden bir tutum da yazarın kitabın neredeyse tamamında bir üslup olarak atıf yaptığı, işaret ettiği, değerlendirdiği ve tahlil ettiği bütün tefsirlerin orijinal metinlerine yer vermesidir. Ayrıca eserin mevcut akademik birikime önemli katkılar sunacağı kanaatindeyiz. Eserin zayıf olarak değerlendirebileceğimiz yönleri ise; Arapçanın ince meselelerinin kitapta zikrediliyor olması, kitabın okuyucu kitlesinin de daralabileceği kanaatini oluşturmaktadır. Kitap, sanki ehline hitap ediyorum der gibidir. Diğer bir konu ise gerek dikkat eksikliğinden gerekse de baskı hatalarından kaynaklanan yazım yanlışlarıdır. Diğer bir konu ise, dikkat eksikliğinden veya baskı hatalarından kaynaklanan yazım yanlışlarıdır. Bu yanlışlar daha çok bırakılması gereken boşluğun bırakılmamasından kaynaklanmaktadır.¹ Bir ayette de ayet içi kalp şeklinde olmuştur.²

---

¹ Örnek olmak üzere bk. s.15 "anlaşılmasiile" (s. 15); s. 23 "karşılıklı" (s. 23); s. 33 "ve'l-Uyû'uve" ve "Nüzûlisimli" s. 36 "bakmışlarve", s. 50 "sadecekeçi", s. 80 "hiçkimse", s. 360 "biçimiylebirlikte", "manaveya" ve "bölümdefikhi" şeklindedir.

² s.163 Bakara 2/143 وما كان الله ليضيع بالنا من الرؤوف رحيم إيمانكم إن الله